

מסדנת המורה
על ספרים

על סדנת המורה

על ספרים

מסדנת המורה של ספרים

על ספרים

מסדנת המורה

על ספרים

א-1 חשוון תשל"ו — אוקטובר 1975

תוכן העניינים

עמוד

בשכילי הגהשכה וכדרכי ההוראה והחינוך

1	על מדוכת הכתיב — שלוש בעיות ושאלות שמונה	—	אברהם צלמון
6	החינוך היעיל (C.B.T.E.)	—	יהושע וינשטין
12	בית-הספר כספק שירותי-חינוך והישגי תלמידיו (גישה סוציולוגית)	—	מיכאל הן ואריה לוי
17	מה רע בחינוך המוסדי ?	—	בנימין יונס
21	"הילד טעון הטיפוח והילד ה'אורגאני' "	—	סוניה מרבך
23	הינוך לצפייה בסרטי הקולנוע והטלוויזיה	—	שמעון אפשטין
28	עיון ב"כובת ממוכנת" לדליה רביקוביץ	—	עדה ברקאי

מרכזי מרטיין (עשר שנים למותו)

32	שאלת הערכים והחינוך לערכים במשנת בובר	—	אריה כהן
55	הסמכות המחנכת בסיטואציה החינוכית במשנת בובר	—	ברוך סגל
66	בובר בשיחה עם נציגי הסתדרות המורים	—	דב ילון

רבי יהודה הלוי (900 שנה להולדתו)

72	בעיות בהוראת ספר "הכורזי"	—	מנשה רובשני
79	שירי ריה"ל בבית-הספר	—	גר כהן
81	יהדות ספרד וארץ-ישראל בימי ר' יהודה הלוי	—	אריה מנצ'ר

מסדרנת המורה

85	איך לימדו ילדים בשער-הגולן	—	הנה שמור
91	משחקים בלשון לאהבת הלשון	—	בינה שופט
94	לימוד הכתיב והדקדוק לפי אותיות השימוש	—	גאונה כהן
95	הוראת החשבון בכת"ס היסודיים ורציפות השיטה	—	שרגא שפר

על ספרים

104	ההתבגרות — יוסף גלנין ; "נעורים בקיבוץ" — יוסף ארנון ; "לכסיקון לתודעה יהודית" — אביב עקרוני ; מחקר דיאלקט ערבי של יהודים — ניר שוחט ; "המשחק — ערכיו ובעיותיו" — מישה גילדשטיין ; "קאפקא בעברית" — צבי קרניאל ; שני ספרים חדשים של מחבר אחד — יהושע ירון ; על ספרים בספרות, בלשון ובחברה — יוסף שה-לכץ ; הצצה בספרים שונים — צמח צמריין ; "פרוידיקה סקטוריאלית" — עדה הרצברג ; ספרים שנתקבלו במערכת		
127	דברי סיום — העורך		

בובר בשיחה עם נציגי הסתדרות המורים

"... הראיתי — למעלה — על הילד המצפה, תוך שכיבה בעיניים עצומות-למחצה, לדיבורה של האם. אולם כמה תינוקות אינם צריכים לציפיה זו: משום שהם רואים עצמם קרואים ועומדים תמיד בדו-שית, בלתי פוסק. בפני ליל-הבדידות, המאיים לפרוץ ולחדור, הרי הם שכו-בים ומשומרים, בטוחים מכל פגיעה, מחותלים בכותנות-שריון-הכסף של האמון, אמון אמון לעולם..."

"... אמון, אמון לעולם; משום שמצוי בו אותו אדם, הוא הוא מפעלה הפנימי ביותר של הזיקה המחנכת. משום שמצוי בו בעולם אותו אדם, שוב אין ההבלות, אפילו צרתה גדולה ביותר, יכולה להיות אמת לאמיתה. משום שמצוי בו בעולם אותו אדם, ודאי שצפון האור בתוך האפילה, שצפונה הישועה בתוך האימה, שצפונה האהבה הגדולה בטמטומם של הבריות".

נשאלת השאלה: איך נבין, המורה, את דב-ריד ה"נל", לנוכח העלטה הגדולה, חסרת-התק-דים בהיסטוריה, שירדה על האנושות, בתקופת מלחמת העולם השנייה, כשנחלי דם (ובתוך זה דמם של שישה מיליון יהודים — שלישי מעמנו) נשפכו על-ידי הקלגסים הגרמנים, ונמחה צלם האלוקים מעל פניה של אומה שלימה, שנחשבה פעם לאחת מאומות התרבות בעולם; ואם בניה של אומה מתורבתת זו היו מסוגלים להפוך לחיות-טרף נשאלת — לנוכח כל אלה — הש-אלה: על אילו ערכים יוכל המחנך העברי בדו-רנו להנך את הנוער? איך יוכל לטעת בלב חני-כיו את האמון לעולם כזה? איך יצליח לגלות לפני חניכיו את האור הצפון בתוך האפילה הגדולה, לאין-שיעור, שאפפה את העולם במשך שנות המלחמה, ואת הישועה הצפונה בתוך האימה הנוראה לאין-קץ, שדורנו נשם בה במשך שנים רבות.

מ' בובר: אכן, אשר ביצעו הגרמנים בתקו-פת השואה הוא נורא ואיום; אך כל חידושיהם

לפני שלוש-עשרה שנה — ביום ט"ז בחשוון תשכ"ג (13 בנובמבר 1962) — אירח הפרופ' מ' בובר בביתו בירושלים את נציגי הסתדרות המורים. הם שאלוהו שאלות, והוא השיב על שא-לותיהם.

שלוש לווין, מזכירה הכללי של הסתדרות המורים, פתח את השיחה, ובשאלתו נתן ביטוי ללבטיו של המחנך בימינו נוכח מה שעבר על העולם ובמיוחד על עם ישראל בתקופת השואה. גם שאלותיהם של החברים האחרים נסכו בערך על אותו ציר מרכזי, אף כי פה ושם נת-עוררו בשאלותיהם בעיות אחרות. פרופ' בובר הטעים בדבריו, בין היתר, את החשיבות הנודעת לגורל האנושות מצורת-החיים, שבה יבחר הא-דם, ובמיוחד המורה, שמקצועו הוא החשוב ביותר בחברה — המורה בכוחו להנך בזכות הדוגמא האישית.

הדברים נרשמו על-ידי כותב הטורים האלה מספר שבועות אחרי הפגישה, והם מובאים עכשיו לראשונה בדפוס.

★

שלוש לווין (בהמשך לדברי-הפתיחה שלו): יושבים כאן עשרות מורים פעילים; בכל ימות-השנה הם מלמדים תינוקות של בית רבן, אך — לעתים — הם גם מתכנסים לישיבות במרכז הסתדרות המורים ובוועדות ודנים בעניינים מק-צועיים, ולעתים גם בענייני חינוך, תרבות ורוח. לכן ביקשתי את הפגישה אתך, המורה, כדי שנוכל לשאולך שאלות ולקבל עליהן תשובות מפיך. פרופסור בובר: אדרבה, למי שיש שאלות — יציגן.

שלוש לווין: המורה, במאמרד "על המעשה החינוכי" — הרצאתך הראשית, בוועידה הפדגו-גית הבינלאומית השלישית בהיידלברג משנת 1925 — אמרת, בין היתר, דברים אלה:

"...הזיקה החינוכית היא זיקה דו-שיחית ב-כולה..."

לביתנו", — מי ידאג לנו ?
ואם-כן, מהו אותו מכנה חינוכי משותף
לפתרון בעייתנו הקשה — מיוזגם המוצלח של
יוצאי-הגלויות ?

מ'צ אפ"תי: לפני המחנך הדתי אינן
קיימות שום בעיות מיוחדות, שפתרון לא נרמז
בתורה, כדברי חבקוק "וצדיק באמונתו יחיה".
נ' נהוראי: כאיש מאמין יש לי ערכי-מסו-
רת, שהייתי רוצה להקנותם לתלמידים. אולם
מאתר שהמציאות כיום נוגדת במידה מסוימת
את המסורת; וכיוון שלפי מאמרו של הפרופסור
המכובד "על המעשה החינוכי" קולט הילד וסו-
פג רשמים מהטבע ומהחברה שבסביבתו, ואני
כאדם מודרני רוצה לחנך גם לדרך מודרנית,
והנני מודהה עם מסקנות מאמרו (של הפרופסור)
— אם-כן, שאלתי היא: איך לחנך במצב קשה
זה ? שהרי קיימות שתי אפשרויות: (א) לצמ-
צם את העולם שמסביב לילד ולהקנות לו אך
ורק את ערכי המסורת והמורשה, גם אם כתוצאה
מכך יקופח עולמו הפנימי של הילד; או —
ש^{מא} — (ב) לתת לילד חירות ולסכן כתוצאה
מכך במידה מסוימת את אותם הערכים, ערכי
המסורת היקרים לי מאוד, שברצוני להקנותם
לילד.

מ' בובר: אין ברצוני להפוך את השיחה
(שלנו) לזוויכוח; אך אשאל: הלזה ייקרא אמונה
(כלומר, סתם אמונה בתורה שבעל-פה) ? או
ש^{מא} — בדברנו על האמונה — הכוונה היא
לאמונה (השלימה) של האדם במה שהוא עושה ?
גם אני חושב את השאלה הזאת (של האמונה)
לעיקרית ולחשובה ביותר; אך חושבני, כי מש-
נתחיל לבררה יתגלו ויתגלעו הקשיים והייתי
מעדיף לשוחח על נושא זה עם אנשים, שיש לי
בסיס (רעיוני) משותף אתם. אם האמונה אינה
סתם פרי-מסורת, כי אז אפשר להגיע לכלל
הבנה; ובאשר לנביאים בישראל, הרי תפקידם
העיקרי לא היה להיבא על הבאות, או סתם
להגיד עתידות-מראש, כי אם להסביר לעם את
התוצאות השליליות, העלולות לנבוע מההליכה
בדרך הרעה מצד אחד ("אם תמאנו ומריתם —
חרב תאכלו, כי פי ה' דיבר" — ישעיהו א'),
ומצד שני בישרו הנביאים את הנתמות והישועות

להרע היו רק בשטח הכמותי; וכבר היו כדברים
הנוראים האלה (אם-כי בקנה-מידה כמותי מצומ-
צם יותר) בדברי-הימים בכלל, ובדברי-ימי-
ישראל בפרט (הרדיפות, הגזירות והרציחות
בימי-הביניים, האינקוויזיציה בספרד, מסעי-
הצלב, שחיטות חמלניצקי, גזירות הרועים, המ-
צורעים, פרעות שונות ועוד ועוד).

ד"ר י' אוסטרי-דן: המציאות המיוחדת של
מדינתנו מחייבת מאמץ חברתי-מדיני, שאין
דוגמתו בשום אומה ולשון; המציאות הזאת של
קיבוץ גלויות ומיוזגן היא משימה הניצבת עדיין
לפנינו, כי אנו בראשית הצעדים להגשמתה;
ולשם כך אנו מצווים על מאמץ חינוכי מיוחד,
משום שרק הוא עלול לתת תשובה על בעיית
המיוזג המלא של כל שבטי ישראל, לאומה
אחידה אחת.

לשון אחר: מניין ייצא המכנה המשותף
למעש החינוכי הנ"ל ? למעשה קיימים שלושה
דורות במציאות שלנו, והם: (א) דור העליות
הציוניות-חלוציות; (ב) דור הצברים; (ג) דור
העליות-מאונס, בתקופתנו (תקופת המדינה).

היכן הפתרון החינוכי למיוזג-אמת של כל
שבטי-ישראל, יוצאי הגלויות השונות, וליכודם
לאומה אחת לקראת משימות העתיד ?

פרופ' בובר: בעיה חינוכית זו קיימת גם
באומות אחרות.

ד"ר אוסטרי-דן: המורה, קראתי בספרך,
שהופיע בתרגום ספרדי ("האדם — מהו ?"), כי
הכרת ייחודו של האדם התחילה להתפתח בפי-
לוסופיה של המאות הקודמות; הקושי שבה
נבע מהעובדה, שהאדם עצמו — הסובייקט —
בהן את מהותו של האדם-האובייקט (מבחינה
אנתרופולוגית-פילוסופית, אך לא פסיכולוגית).
האמנם משתמע מכאן, שהקושי הנעוץ בפתרון
הבעיה החינוכית של דורנו מותנה בעובדה,
שהמתנן עצמו — הסובייקט — מבקש פתרון
חינוכי אובייקטיבי ?

והרי אנו חיים בתקופת-מישבר-חברתית מכל
הבחינות; נכון הוא, שקיימות בעיות חינוכיות
עקרוניות גם אצל אומות-העולם, אבל אפשר
לסמוך עליהן, על אומות העולם, שהן תדענה
לדאוג לעצמן, ואילו אנחנו ? אם אנו לא "נעשה

שמקצוע המורה הוא החשוב ביותר בחברה. בדבר הזה, אם המורה יהיה באמת מתנחך הראוי לשמו — תלוי גורל החברה. לא במה שיגיד, אלא במה שיהיה המורה, כלומר: הדוגמא האישית.

ברור, שיש דיאקטיקה אובייקטיבית; אך מסופקני, אם יש פדגוגיה כזו (אובייקטיבית).

אני עסקתי בחיי בני-אדם ונתברר לי, שכאן ניתנת לאנשי מקצוע-מסוים (למחנכים) אפשרות יוצאת מן הכלל להשפעה, אך אין דרך אחרת להשפיע, בלתי-אם על ידי דוגמה זו הנסתרת (ולא הגלויה לעין). למשל, כשהתלמיד ילמד

בשעת הטיוח, או בשעת המשחק המשותף, או הספורט; והכיוון הוא, כאילו מעמידים אותך במצב, שפתאום הנך נמצא לבדך בחדר אפל, ואי אתה רואה אפילו את הקיר שבחדר; אך אתה יודע (בוודאות), שיש קיר, ואם תלך בכיוון מסויים — תגיע (לבקורת-משען). אם-כן — התאזר עוז תנסה, תלך, תגיע; ואולי תשלם בכ- אב כשתגיע פתאום לקיר; אך זה כאב רצוי; כשהתלמיד ילמד, שיש להעז, יגיע לכלל מסקנה מסוימת.

כל הדברים הגדולים בחיים מבוססים על העזה! כשאדם מישראל מביא ילדים לעולם, בדורנו, העזה היא; כשאדם מאמין באלוהים — בימים כאלו — אף זוהי העזה! והמורה יכול להראות זאת לתלמידים, אך לא להסביר זאת; ביסטרביצקי: אולי מוטב, שלא יוטל על כל מורה לבצע את המשימה בכוהות עצמו, אלא — בכוהות משותפים?

בובר: העולם, שאנו חיים בו, הוא כמו שהוא. אנו חיים בתוהו ובוהו, ואי-אפשר להמציא פתאום ערכים. אם ישנם בכיתתך תלמידים, יוצאי עדות שונות, ואתה תתייחס אליהם ברגש שונה, ימצאו תלמידים שייסקו מכך משהו לא-חיובי ויגיעו לכלל תוצאות לא-רצויות. הוא אשר אמרתי: אין דרך אחרת כיום להשפיע מלבד הדוגמא האישית. המעצמות הגדולות (ברית-המועצות, ארצות-הברית) לא יגיעו לכ- לל הסכם, אם לא יעמדו בראשן אישים, שיבררו את המשותף ביניהן על-ידי שיחה זה-עם-זה, כדרך שנוהגים סוחרים הפועלים בדרך ההיגיון והכדאיות.

הצפויות לעם, אם הליכתו תהיה בדרך הטובה (ככתוב "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירו-שלים, ואיש משענתו בידו, מרוב ימים; ורחובות העיר יימלאו ילדים וילדות משחקים ברחובותיה" — זכריה ח').

ז' ביסטרביצקי: הנוער שלנו נמצא במשבר של ערכים; ואנו רוצים להבהיר לעצמנו לקראת מה אנו מחנכים?

מ' בובר: זוהי הלא השאלה שנשאלה (מקו-דם). הצרה היא, שבכל העולם יש פוליטיזאציה (וכן גם בארץ).

ביסטרביצקי: וכאן הקושי בעבודת החינוך. כל משפחת-עולים מביאה אתה מסורת אחרת, והחינוך שלנו חייב למצוא ערכים משותפים ולקרב רחוקים. עלינו לדעת ולהכיר מה הם הערכים הכלל-אנושיים, שבכוחם לקרב את הפזורות והעדות. עלינו למצוא מכנה משותף, כדי ליצור אומה. הנה ישנו סעיף ב' של חוק החינוך הממלכתי לכתתי הדין במלאכה, בחלוציות, אהבת המולדת וכדומה בבית-הספר היסודי; ההוגשם הסעיף הזה (הלכה למעשה) בחיי המציאות שלנו מאז נתקבל? ובאשר לבית-הספר העל-יסודי — עליו לא נרמז שום רמז בחוק החינוך הממלכתי. הנה הינכנו בחו"ל על "כבד את אביך"; ואילו כאן הגענו למשבר קשה בתחום זה; הלא הגיעו למו-לדת עדות, בהן היה אב-המשפחה "הכול יכול" בביתו; ואילו כאן בארץ הוא הפסיד יוקרתו — אין מכבד אותו.

בובר: אתה נוגע בשאלה עקרונית. כלום סבור אתה, שאפשר לענות עליה במשפט אחד או אפילו במשפטים אחדים? אך ורק בצורת-חיים אפשר לענות עליה; האם ניתן להגשים את עשרת הדיברות כיום, בסיטואציה הנתונה? כיבוד אב, ואפילו "לא תרצה" — לא תמיד הם ניתנים להגשמה. רק הסיטואציות הן המפרשות את המצוות.

העיקר (בחינוך) — חיי-המורה. לא את הדרך יש להראות לתלמידים, כי זהו דבר בלתי-אפשרי, ועליהם למצוא בכוהות עצמם את דר-כס. אך שומה על המורה להראות להם את הכי-וון; ודבר זה ניתן להתבצע, אך ורק, אם המורה בעצמו הולך בדרך זו, דרך-המופת. סבורני,

אציה לזמן ארוך ?

בובר : הנפוליונים סבורים כך, שהם יכולים ליצור סיטואציות, אך הם טועים.

מ' אורבן : במלחמת השחרור אנו, היהודים, יצרנו סיטואציה.

בובר : נעשה אז מה שניתן להתבצע רק במשך זמן קצר, אך אסור ללכת בדרך זו, כשה-סיטואציה משתנית.

אורבן : הלא אפשר לכוון סיטואציה.

בובר : אי-אפשר.

ב' קצנלסון : דומה שאמרת, או רמזת, פרו-

פסור נכבד, שהדור האחרון היה דור של געגו-

עים. אם-כן אפשר לומר, לדעתי, שקיום מדי-

תנו הוא לתכלית קיומנו (כאומה), כלומר, כדי

שאנו נתקיים. או אפשר לומר (גם), שהיא (המ-

דינה) פרי-התכוונות לקראת משהו ומישהו;

כדי לעזור לזולת אני חייב לשמוע אותך, והזולת

הוא העם שלי. יש גילויי חיספוס בפוליטיזאציה

ובקרייריזם אישי, אך יש גם געגועים הנובעים

מחוסר היכולת להזדהות עם סביבתי, וגעגועי-

הדור הם אולי תוצאה של חוסר-יכולת להזדהות

עם הזולת (הרי בזה שאנשים שותפו למשימות

היה משהו). המבוכה שלנו נובעת מכך, שאין

לנו הרגשה של רצון לעזרה. כמחנך עלי לדעת

קונקרטי — במה אני רוצה לעזור. מבוכתנו

כמחנכים היא בכך, שאיננו יודעים בבירור באיזו

מידה אנו נושאים באחריות לדמותו של הדור.

סיבת געגועינו היא — נקודת הבריתה מנשיאה

בעול האחריות.

בובר : הגעגועים שהזכרתי בדרך רמז, שיי-

כים לתחום כל-כך עדין ובלתי-מבושל, דבר

שהולך ונולד; אך אין זה דבר, שאפשר להצביע

עליו ולומר: זהו.

דורנו הוא דור של מעבר, ויעברו עוד שניים-

שלושה דורות עד שהחיים פה יקבלו צורה מגו-

בשת. השאלה, שהעמיד לפנינו בומנו בן-גוריון

היתה: איך לעצב דמות האומה. והשיבוטי (לו):

אין לענות על שאלה כזאת בפסקנות פשטנית.

אך ברור, כי משהו הולך ונעשה, הולך ונרקם,

עם הזמן. הנני מרגיש את עצמי כבעל-ברית של

ניני, ואולי — כבנם. יש איזה "זרע קודש"

בגעגועים הללו; אבל זה עוד "יקח זמן", עוד

מ' אילון: אבל הרי לא בי — המחנך —

תלוי הכיוון. הרי הקובעת היא הסיטואציה;

ואומר: אני מחנך במסגרת הצרה של הלאומיות

שלנו; ולדעתי, טוב יהא, אם זה יהיה בשותפות

עם העולם.

בובר : מותר אולי להגיד ולהגדיר זאת

כהומאניזם.

אילון : זהו ביטוי לא חד-משמעי.

בובר : כל מושג יכול להיות רב-משמעי.

אילון : "הבא להרגך השכם להרגו" — כך

נאמר בתורה; זאת אומרת, כדי שיוכל האדם

להתקיים — עלי להכין את תלמידי לקראת

האפשרות של "השכם להרגו". מכאן, שאני נאלץ

לחנכו גם לדברים שליליים, וזה הלא בניגוד

להשקפת-עולמי; וכשאני מלמדו (את תלמידי)

את ההיסטוריה, גם-אז אין אני מצליח לחנכו

כראוי, כי הסיטואציה כופה עלי זאת, והילדים

רואים את הסיטואציה של ההתגוננות ולא של

עולם יפה ומתקדם.

בובר : הלא אמרתי, שהאדם תלוי בסיטו-

אציות, אך (כמובן) הן לא קבועות. הן באות

והן הולכות; הסיטואציה של מחר — אולי לא

תהיה זאת של היום. אתה אומר: הגנה — שפיר;

אך חשובה דרך ההגנה — לא סתם להרוג והיו

דעות קיצוניות מאוד על הגנה.

אני חסיד של גאנדי; אך גם לו היתה דעה

מסוימת על העניין הלאומי שלנו והתנגדתי

לדעתו זאת, כשהוא אמר ליעץ לנו להשתמש

בשיטתו (של ההתנגדות הפאסיבית), בעניין

היטלר. והיה ויכוח בין אנשי "ברית-שלום"

לגאנדי.

אנו לומדים מן הסיטואציה כיצד להתגונן

בסיטואציה הנתונה. למשל: התנגדתי למימשל

הצבאי מנימוקי התגוננות; כלומר, לדעתי אכ

רוצים לקנות לבם של בני-אדם-כי-אז יש לקנות

את אמונם בנו.

ועתה — איך ללמוד לעשות בסיטואציות

הולפות, את מה שהן דורשות מאתנו? צריך

להחליף את דרך-הטאקטיקה, שהיא לטווח קצר,

בדרך-הסטרטאטיקה, שהיא לטווח ארוך, והרי

ההתגוננות היא לטווח ארוך.

אילון : האם אין עלינו לכוון את הסיטו-

האחד — כוח עצום — תעמולה, השני — שכמ-עט אין לו כוח, ויש להכריע — במה אתה רוצה. הקצב של המחנכים הוא איטי, ואילו הקצב של התעמולה הוא יותר מזורז. ההיסטוריה האמיתית ותולדות (התפתחות) הרוח האנושית הן של קצב החינוך; וגם-הוא — הכביכול (הקב"ה) — אינו מצליח בכל, אך סבלנות יש לו... ועל המחנך — ללמוד ממידותיו ולהתאזר בסבלנות.

שלום לוי: השיחה שלנו התרכזה עד-עתה סביב ה"לשם-מה", ונמנענו מהגדיר הגדרות. **מ בוכר:** כשהשאלה היא מלחמה או שלום, אתה לא תבחר במלחמה, אם-כך, אין להסכים לכל שלום (בכל מחיר).

שלום לוי: ודאי עלינו להידבק במידותיו של הקב"ה, גם בסבלנות וגם בשאיפה לשלום; אך בכל זאת — מה שקרה בשואה הוא חדש גם מבחינה איכותית, הלא כן?

מ בוכר: זה טבעי שכך אתה חושב; תמיד חשבו כך בני-אדם.

ש לוי: אם-כן, איך אפשר לחנך להומא-ניום נוכח מה שקרה בתקופת השואה?

מ בוכר: כלום לא היתה בעולם גם אינק-וויזיה, על כל המוראות והזוועות שבה?

ש לוי: אך בכל זאת לא היו כמויות איומות כאלו של זוועות, כבתקופת השואה.

מ בוכר: וזהו מה שאמרת, גם הגרמנים שאלו: למה אין אוהבים אותם?... אך עובדה היא: יש גם האוהבים אותם; הנה הגיעו לכאן גרמנים צעירים, שהתייחסו באהבה לקיבוץ בא-רץ, וזכו גם הם — התיירים הצעירים ליחס של אהדה ממארחיהם בקיבוץ.

נהוראי: הגרמנים פעלו באופן מתוכנן בת-קופת השואה, וזה משהו חדש.

מ בוכר: ביליתי ימי-ילדותי בלבוב (שב-פולין) ופעם באתי לחופש לבית-אבא, ששכן קרוב לפרלאמנט, ויכולנו להסתכל ממרפסת-ביתנו לשם, וראיתי — כיצד סטודנטים פולאנים היכו יהודים, בצורה איומה ואכזרית; זו היתה התפרצות ספונטאנית; והייתי שנים אחדות בגרמניה, בימי היטלר, והכול היה (אצלם) על-פי צו (מגבוה); זה היה עונשם, שהם צייתו לכוחות שמתחת ל"ניבוי" של המין האנושי; הם, הגר-

יחלוף זמן עד אשר "זרע הקודש" יתן את פריו. לפני עשר שנים, עוד לא היו שיחות כאלו (מסוג זה שקיימנו היום). אכן, משהו משתנה, אך על כל-אחד מאתנו לעשות את שלו.

ולעניין העזרה (לזולת): אין זה דבר פשוט, כי שונה היא העזרה (שיש להגיש) לראובן מזו שיש להגיש לשמעון. אין עזרה כללית. צריך לעזור לכל-אחד להגיע למה שהוא מיועד להיע-שות ולהיות; לתת לו את האפשרות של התפת-חות פנימית; יש לדאוג לשלימותו של היחיד הזה, ככל-האפשר. ודבר זה ניתן להיעשות על-ידי המורה. כשהמורה עוזר לתלמיד לחשוב בעצ-מו (כלומר — בכוחות-עצמו), להסתכל בעצמו בסיטואציות החולפות; כשעל התלמיד לא יהיה לקבל מה שמטילים עליו (מגבוה), אלא שיסתכל בכול, לפי יכולתו-הוא, כמובן — לזאת ייקרא: עצמאות אמיתית. לפני מאה שנים קרא מתמטי-קאי אחד מפורסם תורו האמריקן אז לאי-ציות אורח, בסיטואציה מסוימת (הדבר היה בזמן העבדות בארצות הברית, בדרומה). כיום — בסי-טואציה של הפצצה האטומית — נחוץ אי-ציות מסוים, אך לא מר, על כל פנים — כל-עוד יש דרך אחרת (שונה מהמרי).

מ אדיר: אדרבה, איווהי הדרך, שיבור לו האדם בן-זמננו נוכח אימת הכצצה האטומית? **בוכר:** לא להניח הכול בידי המדינאים (זוהי הדרך); כל-מה שהם עושים בנוי על פיקציות ולא על האינטרסים הממשיים של האו-מות. וצריך פעם לעמת את האינטרסים של המ-עצמות מול האינטרסים האמיתיים של בני-האדם, שאינם פוליטיים, או אידיאולוגיים, כי-אם מ-שיים וכלכליים; המדינאים אינם שמים לב לאינטרסים הכלכליים של עמיהם.

י זכאי: רצוני להתעכב על המורה כעל נושא-החינוך. המורה רוצה לחנך לאמונה במעשים.

בוכר: המורה רוצה לחנך נגד השקר, אך הוא חי בתקופה ובסביבה של שקר.

י זכאי: האפשר להסתפק רק באוריינטאצ-יה או גם בהגשמה? ומה לעשות מבחינה זו? הדור מכתוב לנו לא לחנך...

בוכר: ישנם בדורנו שני כוחות מנוגדים:

הננו יוצאים מכאן בהרגשת צימאון-יתר, משום שבינתיים נתעוררו אצלנו עוד שאלות, וכדאי

שיהיה המשך לפגישתנו זאת.

מ' בובר : אי"ה, ניפגש שנית.

ש'לום לוי : נאחל לך בריאות; ותודה על

רצונך הטוב, בדבר קיום פגישה נוספת.

★

... ובינתיים הלך פרופ' בובר לעולמו —

והפגישה הנוספת כבר לא נתקיימה...

מנים, נכנעו והאמינו בהם. בכוחות האפלים הללו.

אורבן : איד'האמין לגרמנים הצעירים,

שהצהירו על אהבתם לקיבוצינו, כשהם אולי

עלולים טוב להזור על מעשי היטלר?

בובר : זו — מניין לך?

ש'לום לוי : מודה למארח על תשומת הלב

האדיבה, שהקדיש לקהל אורחיו, ואמר: היינו

כאן בבהיגות תלמידים והשתתפנו בשיח עירני:

פגישה וצמח צמרון
מספרי